

Svensk-norska samarbetsfondens tillkomst

Fond för ökad svensk-norsk förståelse

Fonden bildades efter andra världskriget med uppgift att främja samarbetet inom kultur och humaniora samt att stödja vetenskaplig forskning. Ett annat centralt uppdrag var att ömsesidigt sprida information om respektive land efter tidvis ansträngda förbindelser under Nazi-Tysklands ockupation av Norge. Det fanns åtskilliga ömma tår att trampa på efter kriget och en verklig utmaning för fonden blev att skapa förståelse och dialog mellan grannländerna i fredstid.

Ursprungligen bildades 1949 två olika samarbetsfonder för respektive land med var sin styrelse men med en gemensam nämnd som beslutade om fondkapitalets totala avkastning och användning. Fonderna förenades 44 år senare, år 1993, i en enda stiftelse. Svensk-norska samarbetsfonden blev därmed en förstärkt plattform för flerfaldig samverkan mellan Sverige och Norge.

Fondens grundkapital var odisponerade medel efter biståndsprojekt för Norge under ockupationen. Stortinget orienterades i juli 1946 om att Norska Nasjonalhjelpen hade en behållning på 16,5 miljoner norska kronor. Det var intäkter från försäljning av matvaror som denna hjälporganisation erhållit från utlandet. Det var svårt att avgöra hur mycket av dessa medel som hade ursprung i livsmedel inköpta av norska exilregeringen eller som skänkts från olika biståndsorgan, som till exempel Svenska Norgehjälpen. Utöver 16,5 miljoner norska kronor fanns vid denna tid 2,4 miljoner svenska kronor på Svenska Norgehjälpens konto i Sverige.

Grundkapital på sex miljoner norska kronor

De norska och svenska regeringarna kom 1949 överens om en ekonomisk uppgörelse med en dansk-norsk efterkrigsfond som förebild. Den hade sitt ursprung i nödhjälp från Danmark under kriget. Det nazi-tyska greppet om Danmark var inte lika hårt som ockupationen av Norge och livsmedelsläget inte lika svårt.

Den ekonomiska uppgörelsen ledde till bildandet av Fondet for svensk-norsk samarbeid och Svensk-norska samarbetsfonden. Ett grundkapital om sex miljoner norska kronor avsattes, med hälften av beloppet placerat i respektive lands fond. Stadgar fastställdes av de båda ländernas regeringar i samråd med Svenska Norgehjälpen och Norska Nasjonalhjelpen, som samarbetat nära under kriget.

Ändamålsparagraferna var likartade men i den svenska stadgades också att fonden skulle "utöva hjälpverksamhet bland behövande". Det fanns alltså en svensk föreställning om att det skulle kunna bli nödvändigt att även efter krigsslutet fortsätta den humanitära hjälpverksamhet som bedrivits i det krigsdrabbade Norge.

De två fondernas ledningar var eniga om att främsta uppgiften var att i respektive land bedriva verksamhet som ökade kännedomen om och intresset för grannlandet. Den gemensamma nämnden beslutade från början att detta skulle ske med utdelning av stipendier, men också genom att fonderna skulle "framträda med egna initiativ".

Stark förankring i krigsårens antinazism

Gemensamma nämndens första sammansättning visar tydligt fondernas starka förankring hos personer som under krigsåren haft ansvar för det humanitära biståndet till Norge eller på annat sätt varit aktiva i samverkan mellan länderna. Den förste ordföranden i den norska fonden var Harald Grieg, bokförläggare och ledande antinazist. Han arresterades av ockupationsmakten och framtogs förtroendeuppdrag inom kulturlivet. Hans bror Nordahl Grieg var en välkänd socialist, lyriker och journalist som omkom under en allierad flygraid över Tyskland. Harald Grieg var den norska fondens ordförande 1948-1964.

I denna fondstyrelse ingick också redaktör Martin Tranmæl, medlem av norska arbetarpartiet och som flykting i Sverige en framträdande opinionsbildare. En annan ledamot var Henry N. Bache, generalsekreterare i Foreningen Norden, och med ett förflutet som synnerligen drivande organisatör av den norska finlandshjälpen liksom inom Norska Nasjonalhjelpen. Bache var också en av de viktigaste inspiratörerna till den norska nationalgåvan - Voksenåsen ovanför Oslo. En annan framträdande person i fonden var Joakim Ihlen som tillsammans med SAF-direktören Bertil Kugelberg skrev boken *Frendefolk/Grannar emellan* 1945.

Den förste ordföranden i den svenska fonden var Axel Gjöres, riksdagsman för socialdemokraterna och folkhushållningsminister under kriget. Ledamöter av styrelsen var LO-mannen Nils Goude och SAF-direktören Bertil Kugelberg, som båda haft verkställande funktioner inom Svenska Norgehjälpen, samt denna organisations vice ordförande Enok Bjelle, Sveriges Lantbruksförbund (LRF). Kugelberg tillhörde fondens styrelse i 23 år och efterträdde Gjöres som styrelseordförande.

Kapitalet växte till 40 miljoner

En intressant skillnad mellan de två fonderna var hur de fick placera fondkapital. Norska Sosialdepartementet hade ett starkt stadgefäst inflytande över "sin" fond medan den svenska fondstadgan kort angav att "styrelsen har att förvalta stiftelsens medel och tillse, att dessa äro anbringade på betryggande sätt". En tredjedel av det svenska grundkapitalet placerades i tio olika börsbolag redan från början och därmed

var praxis etablerad. Fonden kunde långt senare under det för aktieplaceringar gynnsamma 1980-talet glädja sig åt en kraftig kapitalförstärkning.

År 1990 uppgick det svenska fondkapitalet till cirka 18.6 miljoner kronor och det norska till cirka 3.0 miljoner kronor. I Norge var således kapitalet då det samma som vid bildandet 1949, vilket medförde obalans i verksamheterna och begränsade en god samarbetsanda mellan fonderna.

Detta var huvudorsaken till att ordföranden i den svenska fonden, Ragnar Sohlman, och fondens direktör, Mats Wallenius 1990 tog initiativet till att de två fonderna sammanslogs till en fond med ett fondkapital. Detta var en grannlaga uppgift och krävde tre års arbete. År 1993 sammanslogs de två fonderna i Stiftelsen Svensk-norska samarbetsfonden och den norska fondhalvan blev en del av den svenska. Sohlman var en svensk ämbetsman med mångårigt engagemang inom nordiskt och internationellt samarbete.

Fondens styrelse består i dag av sex ledamöter, tre från varje land och utsedda av respektive regering. Den ursprungliga beskrivningen av ändamålet är omformulerad till att nu ”främja svensk-norskt samarbete genom att verka för ömsesidigt utbyte och information om svenska och norska kultur- och samhällsförhållanden.” Även om relationen mellan länderna idag är god, så kvarstår att med jämna mellanrum sprida kunskap om Norges hårda ockupation av Nazi-Tyskland under andra världskriget samt den komplexfyllda svensk-norska relationen.

Verksamheten finansieras med avkastning från fondens kapital, som i dagens värde uppgår till ca 40 miljoner svenska kronor.

Föreningen Norden det nordiska samarbetets barnmorskor

Tillkomsten av Svenska-norska samarbetsfonden 1949 hade sannolikt inte skett utan Föreningens Nordens arbete. Den bildades 1919 och finns fortsatt idag i alla de fem nordiska länderna samt i de självstyrande områdena Färöarna, Grönland och Åland.

Föreningens nätverk av inflytelserika personer har varit barnmorskor till många nordiska organisationer som finns idag, exempelvis Nordiska rådet som bildades först 1952 och Nordiska ministerrådet som etablerades knappt 20 år senare, 1971. Med hjälp av Föreningen Norden tillkom även andra bilaterala fonder förutom Svensk-norska samarbetsfonden. I detta sammanhang bör även framhållas föreningens betydelse för etablerandet av de ”bilaterala husen”, exempelvis Lysebue och Voksenåsen i Oslo, samt Hanaholmen utanför Helsingfors.

Text från boken Norges tack av Anders Johansson och Mats Wallenius